

Mustafa Câzim el-Mevlevî'ye Âit Hicazkâr Mevlevî Âyîn-i Şerîfi'nin Biçim Yönünden Tahlîli

GÜLÇİN YAHYA KAÇAR¹

HASAN ZAHİD YURDAGÜL²

¹ Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türk Müziği Devlet Konservatuvarı Çalgı Eğitimi Bölümü, Ankara, Türkiye, gulcin.yahya@hbv.edu.tr
(Sorumlu Yazar/ Corresponding Author)

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Müziği Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye, hasan.yurdagul@hbv.edu.tr

Geliş Tarihi / Received Date : 10.02.2021
Kabul Tarihi / Accepted Date : 02.04.2021
Yayın Tarihi / Published Date : 30.06.2021

Atıf / Cite as

Kaçar, Gülçin Yahya – Yurdagül, Hasan Zahid. "Mustafa Câzim el-Mevlevî'ye Âit Hicazkâr Mevlevî Âyîn-i Şerîfi'nin Biçim Yönünden Tahlîli". *İstem*, 19/37 (2021): 1-28.
<https://doi.org/10.31591/istem.959073>

Öz

Mevlevî âyîn-i şerifleri taşıdığı manâ ve mûsikî değeri açısından Türk kültüründe ve mûsikîsinde ayrıcalıklı bir yere sâhiptir. Bu nedenle güfte, form ve usûl özellikleriyle Türk mûsikîsinin en san'atlı eserlerini besteleyen âyîn bestekârlarına verilen "Sâhib-ül Âyîn" sıfatı onları özel ve değerli bir konuma taşımaktadır. Âyîn bestekârlığı mevlevî kültürüne vâkîf olmanın ötesinde üst düzeyde mûsikî bilgisi de gerektirmektedir. Mustafa Câzim El-Mevlevî'ye âit olan Hicâzkâr Mevlevî Âyîn-i Şerîf, mevlevî âyinleri içinde süre bakımından en kısa olan âyîn-i şeriftir. Özet bir biçim özelliği taşımaktadır. Bu nedenle de âyîn formuna âit biçim özelliklerinin daha kolay anlaşılmasına yardımcı olabilecek bir bestedir.

Bu çalışma; Mustafa Câzim El-Mevlevî'ye ait olan Hicâzkâr Mevlevî Âyîn-i Şerîf'in, biçim özelliklerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın evrenini mevlevî âyînleri, örneklemi ise incelemeye alınan âyîn-i şerif oluşturmaktadır. Nitel araştırma olup, betimsel tarama modeli ve Gülçin Yahya Eser Tahlîli Yöntemi içinde yer alan Gülçin Yahya Biçim Tahlîli Yöntemi kullanılmıştır. Âyîne ait cümle, bölüm, makam, usûl, ölçü ve güfte yapılarını gösteren eser kurgusu ile icrâ akışı tabloları verilmiş ve açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevlevî Âyîni, Türk Müsikîsi Formları, Mustafa Câzim Dede, Eser Tahlîli, Makam

Abstract

The Form Analysis of Mustafa Câzim al-Mevlevî's Hicazkâr Mevlevî Âyîn-i Şerîf

Mevlevî Âyîn-i Şerîf's have a privileged place in Turkish culture and music in terms of its meaning and music value. For this reason, the title "Sâhib-ül Âyîn", which is given to the composers of the music, who compose the most artistic works of Turkish music with their words, forms and methods, makes them a special and valuable position. The composition of the âyîn requires a high level of musical knowledge, as well as being a part of the Mevlevî culture. Hicâzkâr Mevlevî Âyîn-i Şerîf, who is a member of Mustafa Câzim El-Mevlevî, is the shortest one of the mevlevî âyîn in terms of duration. It has an summary form feature. For this reason, it is a composition that can help to understand the form features of the form of Âyîn more easily.

This work; It was built in order to reveal the form features of Hicâzkâr Mevlevî Âyîn-i Şerîf,

which belongs to Mustafa Câzim El-Mevlevî. The universe of the study is Mevlevî Âyîns, and the sample is Âyîn-i Şerîf, which has been examined. It is a qualitative research, descriptive scanning model and form analysis in Gülçin Yahya Composition Analysis Method were used. The work structure showing the sentence, section, maqam, usûl, measure and poetry of the Composition Structure and Performing Flow of Form was created tables are given and explained. **Keywords:** Mevlevî Âyîni, Turkish Music Forms, Mustafa Câzim Dede, Composition Analysis, Maqam.

Giriş

Türk din mûsikîsinin büyük formlarından biri olan melevî âyinleri güfte, usûl ve makam özellikleriyle zengin bir yapıya sâhiptir. Selâm adı verilen bölümlerinin sayısı dört olup her bölümde değişen usûlleri, cümle ve bölüm yapıları, nağme ve usûl zenginlikleriyle ince bir makam iççiliğinin âbide eserleridir. Türk-İslâm medeniyetine âit kültür ve san'at anlayışının yanı sıra mânevî ve felsefî dünyâsını da yansıtan melevî âyinleri, kompozisyonundaki düzen, nağmelerindeki estetik, usûlündeki âhenk, icrâsındaki ihtişâm ile âdeta kâinâtı tasvir eder. Ehl-i tarik bestekârlar tarafından titizlikle bestelenen ve birçok örneği olan âyîn-i şeriflerde, saz ve söz bölümleri art arda eklenerek devretmektedir. Bu devir esnâsında mûsikînin dünyevî ve uhrevî özellikleri bütün ihtişâmıyla âyin süresince dinleyenleri ve seyredenleri cezbeder. Alâeddin Yavaşca'nın da belirttiği üzere: "Birinci Selâm; Allah'ın Birliğini, İkinci Selâm; Vahdete inanmayı, Üçüncü Selâm; Mutlak varlığın olgunluğuna erişmeyi, Dördüncü Selâm; Kendine dönmeyi" ifâde etmektedir."¹

Önemli âyin bestekârlarından Cinuçen Tanrıkorur, melevî âyinlerini anlattığı eserinde "Sözleri çoğunlukla Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin Mesnevî'si ve Dîvân-ı Kebîr'inden alınan, belli kurallara uyularak bestelenen eserlerdir. Hazreti Mevlânâ'nın dışında Şeyh Gâlib, Vahdetî, Hüdâyî, Hüseyin Fahrettin Dede gibi melevî dedelerinin mîsrâları da bestelerde kullanılmıştır. Âyinlerin III.Selâm'ında ve Beste-i Kadimlerden Pençgâh Âyîninde Türkçe ve Yunus Emre'den mîsrâlara rastlamak da mümkündür."² demektedir.

Âyîn-i şerif güfteleri, genellikle dönemin ilim ve edebiyat dili olan Farsça'dır. Allah, Peygamber ve tarikat pîrlerinin adlarının zikredildiği bu sözlere **Nutk-ı Şerif** (yüce söz) adı verilmiştir.

Mevlevî Âyinleri, âyinle aynı makamda olan, Devr-i Kebîr usûlündeki bir peşrev ile başlamaktadır. I. Selâm, Devr-i Revân, Devr-i Hindî, Ağır Düyek, Düyek usûllerinden birisiyle bestelenmektedir. En fazla Devr-i Revân usûlü kullanılmıştır. Saz terennümüyle II. Selâma bağlanmaktadır. II. Selâm, Ağır Evfer (Mevlevî Evferi) usûlündedir. Saz terennümüyle III. Selâma bağlanmaktadır. III. Selâm, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde: Devr-i Kebîr, Ağır Düyek, Frençin, Çifte Düyek usûllerinden biri kullanılmaktadır. Saz terennümü, Aksak

¹ Alâeddin Yavaşca, *Türk Mûsikîsinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri* (İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2002), 734.

² Cinuçen Tanrıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003), 122.

Semâî usûlündedir. Daha sonra III. Selâmın ikinci bölümüne geçilir. Yürük Semâî usûlünün kullanıldığı sazlı ve sözlü bu bölümde bütün âyinlerde aynı güfte kullanılmıştır. IV. Selâm, Ağır Evfer usûlündedir. Dört bölümün icrâsından sonra Son Peşrev ve Son Yürük Semâî çalınarak âyîn-i şerif icrâsı tamamlanmaktadır. Peşrevler ve na't-ı şerif başka bestekârlara âit olabilir.³

Türk-İslâm geleneğinde âyîn-i şeriflerin içerik bakımından kapsamlı özelliklere sâhip bir form olması, usta bestekârlık gerektirmesi ve mûsikîşinasların mevlevî âyîni bestekârlarına ayrıcalıklı bir gözle bakıp "Sâhib-ül Âyin" sıfatı yüklemeleri gibi özellikleri, mevlevî âyînlerinin Türk müziğinde özel bir yeri olmasında da vesîle olmuştur. Türk mûsikîsi geleneğinde mevlevî âyîni besteleyebilmek için daha önce bestelenmiş âyinleri ezbere bilmek önemli bir yetkinlik olarak görülmüştür. Bu durum mevlevî âyîni bestelemenin kural ve kâidelerine vâkıf olabilmek, idrak edebilmek, mûsikî bilgisini güçlendirebilmek için gerekli bir ön şart olarak da kabul edilmiştir. Makam, usûl ve güfte konularında önemli bir bilgi birikimi ve hâkimiyeti de gerektirmiştir.

Çalışmamıza konu olan âyin bestekârı Mustafa Câzim El-Mevlevî'nin hayâtı ile ilgili günümüze fazla bir bilgi ulaşmamıştır. Yılmaz Öztuna: Babasının Manîsalı Mehmed Dede olduğunu, kesin olmamakla beraber vefat târihini 1875 olarak vermiştir.⁴ "Bu çalışmada incelemeye alınan âyîn-i şerifin hem TRT Müzik Dairesinden Devlet Arşivleri Başkanlığına intikâl eden Muallim İsmâil Hakkı Bey koleksiyonunda hem de Ankara Milli Kütüphane Mikrofilm arşivinde bestekârın kendi hattı ile yazdığı 1900 târihli bir mecmûada olmak üzere iki ayrı nüshası bulunmaktadır. Târihi verilen bu defterden de bestekârın Yılmaz Öztuna'nın "kesin olmadığını belirterek" verdiği 1875 yılında vefat ettiği bilgisinin doğru olmadığı anlaşılmaktadır."⁵ Bahsedilen bu iki nüshadan eserin günümüz Türkçesine ve kullanılan Türk müziği nota sistemine çevirisi 2009 yılında Timuçin Çevikoğlu ve Adnan Karaismâiloğlu tarafından müştereken yapılmış, yayınlanmış ve Türk mûsikîsine kazandırılmıştır.

Âyîn-i şerifin selâm bölümleri; I. Selâm 05.10 dakika, II. Selâm 02.50 dakika, III. Selâm 07.32 dakika, IV. Selâm 02.50 dakika olmak üzere toplam 18.18 dakika sürmektedir. Bu süre kronometre ile hesaplanmış yaklaşık bir değerdir. Bu nedenle icrâ hızına göre küçük farklılıklar gösterebilmektedir. Peşrevler ve son yürük semâî dâhil âyînin tamamı takriben 27 dakikadır. Bu süre göz önünde bulundurulduğunda, notası günümüze ulaşan âyinler arasında en kısa âyin olma özelliğine sâhiptir.

³ Yavaşca, *Türk Mûsikîsinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*, 735; Tanrıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi*, 117-120.

⁴ Yılmaz Öztuna, "Mustafa Câzim", *Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 2/76.

⁵ Timuçin Çevikoğlu - Adnan Karaismâiloğlu, "Mustafa Câzim El-Mevlevî'nin Hicazkâr Âyîn-i Şerîfî", *Mevlânâ Araştırmaları* 3 (Ankara: Akçağ Yayınları, 2009), 11-12.

Hicâzkâr Âyîn-i Şerîfi'nin güftesi, Hz. Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden 22 beyit, Divân-ı Kebîr'inden 2 beyit, Ahmed Eflâkî Dede'den 2 beyit⁶ olmak üzere toplam 26 beyitten oluşmaktadır. Âyîn-i Şerîf'in güftesi ve güftenin anlamları aşağıda verilmiştir.⁷

I. Selâm

1 Mîm ü vâv u mîm ü nun teşrîfi nîst

2 Lafz-ı mü'min cüz pey-â ta'rîf nîst (*Hey yâr hey dost cân-ı men cânân-ı men*)⁸

3 Çün münâfık hâniyeş in nâm-i dîn

4 Hemçü kejdüm mî haled der enderûn (*Hey yâr hey dost cân-ı men cânân-ı men*)

5 Ger ne in nâm iştîyâk-ı dūzahest

6 (Yâr)Pes çirâ der vey mezâk-ı dūzahest (*Hey yâr hey dost cân-ı men cânân-ı men*)

7 Zişti-i in nâm-ı bed ez harf nîst

8 (Yâr)Telhi-i an âb-ı behr ez zerf nîst (*Hey yâr hey dost cân-ı men cânân-ı men*)

9 Harf zarf âmed der ô ma'nâ çü âb

10 Bahr-i ma'nâ indehû ümmü'l-kitâb

11 Bahr-i telh u bahr-i şîrin der cihân

12 Der miyanşan berzahun lâ yebgyân

13 (Âh)Dan ki in her dü zi yek aslî revân

14 Ber guzer z'in her dü rev tâ asl-i ân

15 Zerr-i kalb ü zerr-i nîkû der âyâr

16 Bî-mihek hergiz ne-dânî zi'tibâr

17 (Âh) Her ki râ der can Hudâ bin'hed mihek

18 Mer yakin râ bâz dâned ô zi şek

⁶ Timuçin Çevikoğlu, *Mevlevî Âyinleri-Usûller ve Arûz* (İstanbul: Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2011), 2/667-669.

⁷ Ahmet Çalırsır, *Beste-i Kadîm'den Beste-i Cedîd'e Meydan Görmüş Mevlevî Âyinleri* (Konya: Bahçivanlar Basım Sanayi, 2009), 2/34-35.

⁸ Âyin güftesinde yer alan lafızlar ve lafzî terennümler, nota nüshasındaki cümle, makam ve usûl yapılarına âit ilişki göz önünde bulundurularak tarafımızdan ilgili mısralara yerleştirilmiştir. Ayrıca nota nüshası bu güfteye göre yeniden tanzim edilmiştir.

19 Der dehân-i zinde hâşâkî cehed

20 An geh ârâmed ki bîrûneş nihed

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilât (Fâ'ilün)

Bahir: Remel

II. Selâm

21 Sultân-ı menî sultân-ı menî

22 (Âh) Ender dil ü cân îmân-ı menî (Âh îmân-ı menî)

23 (Âh) Der men bi-demî men zinde şevem

24 (Âh) Yek cân çi şeved sad cân-ı menî (Âh îmân-ı menî)

Vezin: Fa'lün Feilün Fa'lün Feilün

Bahir: Mütedârik

III. Selâm

25 Der hezâran lokma yek hâşâk-i hurd

26 Çün der âmed hiss-i zinde pey bi-bürd

27 Hiss-i dünyâ nerdübân-i in cihân

28 Hiss-i dînî nerdübân-i âsüman

29 Sıhhat-i in his bi-cüyîd ez tabîb

30 Sıhhat-i ân his bi-cüyîd ez habîb

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Bahir: Remel

31 Ey ki hezâr âferîn bû nice sultân olur

32 Kûlı olan kişiler (cânım) hüsrev ü hâkân olur (yâr)

33 Her ki bugün Veled'e înanuben yüz süre

34 Yoksul ise bay olur (cânım) bay ise sultân olur (yâr) Tilkise arslân olur

Vezin: Müfte'ilün Fâ'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün

Bahir: Münserih

35 Sıhhat-i in his zi me'mûrî-ten

36 Sıhhet-i an his zi vîrânîy beden

37 Râh-i can mer cism râ vîran küned

38 Ba'd ez an vîrânî âbâdân küned

39 Ey hunûk cânî ki der aşk-ı meâl

40 Bezl kerd ô hân ü mân u mülk ü mâl

41 Kerd vîrân hâne behr-î genc-i zer

42 V'ez hemân genceş küned ma'mûrter

43 Âb râ bib'rîd ü cû râ pâk kerd

44 Ba'd ez an der cû revan kerd âb-hord

45 Pôst râ biş'kâft u peykân râ keşîd

46 Pôst-i tâze ba'd ez aneş ber demîd

47 Kal'a vîran kerd ü ez kâfir sited

48 Ba'd ezân ber sâhteş sad bürc ü sed

49 Kâr-ı bî-çün râ ki keyfiyyet nihed

50 İn ki güftem în zarûret mî dihed

51 Geh çünan bin'mâyed ü gâhî çünîn

52 Cüz ki hayrânî ne-bâşed kâr-ı dîn

Vezin: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Bahir: Remel

IV. Selâm⁹

21 Sultân-ı menî sultân-ı menî

22 (Âh) Ender dil ü cân îmân-ı menî (Âh îmân-ı menî)

23 (Âh) Der men bi-demî men zinde şevem

24 (Âh) Yek cân çî şevad sad cân-ı menî (Âh îmân-ı menî)

Vezin: Fa'lün Feilün Fa'lün Feilün (Mütedârik)

Bu çalışma; Mustafa Câzim Dede'ye âit olan Hicazkâr Âyîn-i Şerif'teki biçim

⁹ II. ve IV.Selâmlara âit güfteler aynı olduğundan dolayı mısra numaraları da aynı verilmiştir.

özelliklerini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Âyîn-i şerifteki cümle, bölüm ve diğer ezgi yapılarına âit biçim özelliklerini belirlemek, nasıl bir eser kurgusu oluşturduğunu ortaya koymak amaçlarını taşımaktadır. Ayrıca âyin bestekârlığı çalışmaları için örnek bir şablon ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Mustafa Câzim Dede'ye âit Hicazkâr Âyîni'nin özellikleri cümle, ezgi ve bölüm yapıları açısından örnek bir biçim özelliği taşımaktadır. Biçim ve süre açısından en kısa âyîn-i şerif olması formun daha rahat öğrenilmesini, anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle eserin tahlîli önem arz etmektedir. Bu tahlil âyin besteciliği ve icrâcılığı açısından yol gösterici niteliktedir. Âyin bestekârlığına ve icrâcılığına gönül vermiş kişiler için örnek olması bakımından önemlidir. Bunun yanı sıra çalışma aynı zamanda Mustafa Câzim El-Mevlevî'nin Hicazkâr Âyîn-i Şerîfî'nin Gülçin Yahya Eser Tahlîli Yöntemi içinde yer alan Biçim Tahlîli Yöntemi ile yapılacak ilk çalışma olması bakımından da önem arz etmektedir. Özgün bir biçim tahlîli yöntemiyle ezgi, usûl, güfte birlikteliğinin birlikte ele alınması, âyin formunun üçlü gösterimle şifrelerinin çıkarılması çalışmayı önemli yapan diğer hususlardandır. Çalışmada kullanılan nota nüshasının doğru ve bestekâra âit olduğu varsayılmıştır. Çalışmada: Prof. Dr. Adnan Karaismâiloğlu ve Dr. Timuçin Çevikoğlu'nun "Mustafa Câzim El-Mevlevî'nin Hicazkâr Âyîn-i Şerîfî" adlı çalışmasında bulunan nota nüshası ve Ahmet Çalışır'ın yayınlamış olduğu "Beste-i Kadimden Beste-i Cedîde Mevlevî Âyinleri" kitabındaki nota nüshaları ile sınırlandırılmıştır. Hicazkâr Âyîn-i Şerîfî'nin nüshası biçim tahlîli açısından ele alınmıştır. Çalışmanın evrenini bestelenen bütün Mevlevî Âyinleri, örneklemini ise incelemeye alınan Mustafa Câzim El-Mevlevî'ye ait olan Hicâzkâr Mevlevî Âyîn-i Şerîfî'i oluşturmaktadır.

Problem Cümlesi

"Mustafa Câzim El-Mevlevî'nin Hicazkâr Âyîn-i Şerîfî'nin biçim özellikleri nasıldır?" olarak belirlenmiştir.

Alt problemler

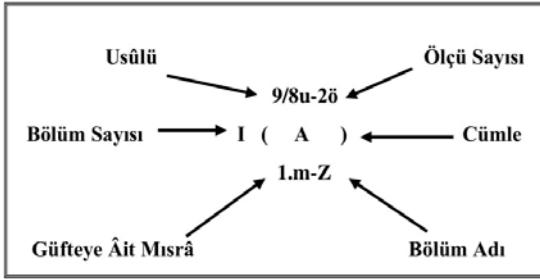
1. Hicazkâr Âyîn-i Şerîfî'nin biçim özellikleri nasıldır?
 - 1.1 Hicazkâr Âyîn-i Şerîfî'nin bölüm yapıları nasıldır?
 - 1.2 Hicazkâr Âyîn-i Şerîfî'nin cümle yapıları nasıldır?
 - 1.3. Hicazkâr Âyîn-i Şerîfî'te yer alan diğer ezgi yapılarına âit özellikler nasıldır?
2. Hicazkâr Âyîn-i Şerîfî'nin Ezgi-Usûl-Güfte Kullanımlarına Âit Eser Kurgusu nasıldır?
3. Hicazkâr Âyîn-i Şerîfî'nin İcrâ Akışı nasıldır?

1.Yöntem

Detaylı bir eser tahlîlinden oluştuğu için yöntemi nitel araştırma olarak belirlenmiştir. Nitel araştırmalarda en çok başvurulan ve kullanılan modellerin

başında gelen tarama modeli ve betimsel tarama modelidir. Âyîn-i şerîfin biçim tahlilinde, Gülçin Yahya Eser Tahlili yöntemi içinde yer alan Gülçin Yahya Biçim Tahlili yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde; bir eserdeki mûsikî cümleleri harf ve sayı kullanarak sembolize edilmiştir. Bu harflendirme üç satırlı bir gösterimden oluşmaktadır. Ortada eserin o cümlesinin kaçınıcı bölümde olduğu (bölüm sayısı) ve cümlenin harfi yer almaktadır. Üst satırda, cümlenin usûlü ve ölçü sayısı; alt satırda ise: Güfteye âit kaçınıcı mısra olduğu ve eserin bölüm adı bulunmaktadır. Böylece, ezgiye âit cümle ve bölüm sayısı, ritmik unsurlara âit usûl ve ölçü sayısı, söze âit mısra sayısı ve bölüm adı ile biçim yapısını oluşturan unsurlar gösterilmiş olmaktadır. Örnek gösterim aşağıdaki gibidir. ¹⁰

Tablo 1: Ezgi/ Usûl / Güfte Temel Gösterimi

Gülçin Yahya Biçim tahlili yöntemine göre cümle, bölüm târifleri, yöneme göre yapılan harflendirmelerin nasıl olduğu, eser kurgusu, icrâ akışı ve bunların gösterimleri aşağıda anlatılmıştır.

Eser Kurgusu: Eserdeki cümlelerin, bölümlerin sıralanış biçimi, ezgiye eşlik eden güfteyi, güftenin hangi cümlede kaç ölçü kullanılarak ezgilendirildiği, cümlenin usûlünü ve usûl geçkilerini, cümlelerden meydana gelen bölümlere verilen adların neler olduğunu, saz paylarını, köprü görevi gören bağlantı ezgilerini ya da bağlantı kelimelerini, bölümlerdeki makam seyirlerinin neler olduğunu gösteren, eserin biçim yönünden hem iç hem dış dinamiklerini, düzenini ifâde eden bir terimdir. Eserin ezgi, söz ve usûl şifresidir.¹¹ Yöntemde kullanılan örnek Eser Kurgusu gösterimi şöyledir:

Tablo 2: Örnek Eser Kurgusu Gösterimi

14/8u-5ö	
I.S (A)	I. Selâm / Rast perdesinde Zirgüleli Hicaz dizisi.
1.2.m-IT ¹	

¹⁰ Gülçin Yahya Kaçar, *Türk Mûsikîsinde Eser ve İcrâ Tahlili Yöntemleri (Kavramlar-Semboller ve Örnekleriyle)* (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2020), 7.

¹¹ Yahya Kaçar, *Türk Mûsikîsinde Eser ve İcrâ Tahlili Yöntemleri*, 6.

İcrâ Akışı: Eserin icrâ edilirken tâkip ettiği güzergâhı ifâde etmektedir. Söz-süz eserlerde bölümler arası geçişleri, dönüşleri, tekrarları, sözlü eserlerde; saz ve söz birlikteliği ile takip edilen yolu, güzergâhı anlatır. Bölümler arası geçişleri, dönüşleri ve tekrarları ile eserin icrâsındaki saz-söz trafiğini ifâde eden terimdir.¹²

Tablo 3: Örnek İcrâ Akışı Gösterimi

9/4u-10ö	9/4u-10ö	9/4u-4ö
II.S (F¹)	+	(F²)
21.22.m		+
	(âh)lz-23.24.m	(G)
		sT ¹

Eser Kurgusu ve İcrâ Akışı'nın en anlaşılır ve kolay şekilde gösterilebilmesi için semboller ve işaretler oluşturulmuştur. Gülçin Yahya Biçim Tahlîli Yönteminde Bölümler, Romen rakamları ile I, II, III, IV şeklinde sembolize edilmiştir. Cümleler büyük harf (A, B, C, Ç, vb.) ile gösterilmektedir¹³. Yöntemimizde ezgisi aynı olup güftesi farklı olan cümleler üst simgeyle gösterilmektedir (A¹, A², B¹, B², C¹, C², vb.). Türk alfâbesinde bulunan 29 harf kullanılmakta, yetersiz kaldığı durumlarda harf sıralaması alt simge ile devam ettirilmektedir. Örneğin: A1, B1, C1, Ç1 gibi. Yöntemde mısralar: 1.m, 2.m, 3.m olarak gösterilmiştir.¹⁴ Lafız ve saz terennümlerine âit örnek gösterim Tablo 3'de görülmektedir. Ayrıca, Gülçin Yahya Biçim Tahlîli Yöntemi gereğince Mevlevî âyinlerinde kullanılan harf ve semboller aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4: Mevlevî Âyinlerinde Kullanılan Harf ve Semboller

Usûl:	7/8u, 5/8u, 6/8u vb. olarak üste yazılır.
Ölçü sayıları:	2ö, 4ö, 8ö, 3/9ö, 6/9ö vb. olarak üste yazılır.
Selâm:	S, Büyük S harfi bölüm adı olarak kullanılır.
I.Selâm, II.Selâm, III.Selâm, IV.Selâm	I.S, II.S, III.S, IV.S Romen rakamı ve S büyük harfiyle yazılır.
Terennüm:	T, Büyük harfiyle yazılır.
İkâi Terennüm:	iT, iT ¹ , iT ² , iT ³ ,
Lafzî Terennüm:	IT, IT ¹ , IT ² , IT ³ ,
Karışık Terennüm:	kT, kT ¹ , kT ² , kT ³ , harfleri ve sayılarıyla alta yazılır.
Saz Terennümü:	sT, sT ¹ , sT ² , sT ³ , sT ⁴ harfleri ve sayılarıyla alta yazılır.
Lafız:	lz, (âh)lz, (of)lz vb. olarak küçük harflerle ilgili lafız alta yazılır.

¹² Yahya Kaçar, *Türk Müsîkisinde Eser ve İcrâ Tahlîli Yöntemleri*, 7.

¹³ Harf ve Romen rakamı ile gösterim cümle ve bölüm gösterimleri Türk müsîkisinde ve başka müsikî kültürlerinde de mevcuttur. Ancak yukarıdaki tablolardan da anlaşılacağı üzere ezgi-usûl-güfte yapılarını içine alan formüllerin gösterim biçimi "Gülçin Yahya Biçim Tahlîli Yöntemi"ne âit olup, özgünlük içermektedir.

¹⁴ Yahya Kaçar, *Türk Müsîkisinde Eser ve İcrâ Tahlîli Yöntemleri*, 20.

2. BULGULAR VE YORUMLAR

2.1. Hicazkâr Âyîn-i Şerîfi'nin Biçim Özellikleri

2.1.1. Hicazkâr Âyîn-i Şerîfi'nin Bölüm Yapıları

Bölüm: Cümlelerin birleşmesi ile oluşan uzun eser kısımlarıdır. Eserin bütün mûsikî unsurları hakkında detaylı fikir verecek yeterli uzunluğa sâhiptir. Genellikle eserin makâmının güçlü ve karar sesleri ile sonlanırlar. Eserlerin; selâm, hâne, nakarat, zemin, meyan, terennüm kısımları bölüme örnek olarak verilebilir. İncelenen Hicazkâr Âyîn-i Şerîfi, diğer âyinlerde olduğu gibi 4 selâmdan meydana gelmektedir. Her selâm bir bölümdür. Bu nedenle âyin 4 bölümden oluşmaktadır. Kullanılan usûller mevlevî âyinlerinin genelinde kullanılan usûllerdir. Sâdece III. Selâmın giriş kısmında kullanılan “Frenkçin” usûlü, nâdir olarak tercih edilmiş bir usûldür. Mustafa Câzım El-Mevlevî'nin Hicazkâr Âyîn-i Şerîfi; I. Selâm 41, II. Selâm 14, III. Selâm 131, IV. Selâm 10 ölçü olmak üzere toplam 196 ölçüden oluşmaktadır.

I. Selâmda Devr-i Revân, II. Selâmda Mevlevî Evferi, III. Selâmda Frenkçin, Aksak Semâî, Yürük Semâî ve IV. Selâmda Mevlevî Evferi usûlleri kullanılmıştır. Âyîn-i şerif toplam 38 cümleden meydana gelmektedir.

I. Selâm: Bu bölüm 10 cümleden oluşmaktadır. **A¹, A², B¹, B², C, Ç, D¹, E¹, D², E²** cümleleridir. I.Selâm bölümünde *Yâr, Âh* lafızları ve *Hey yâr hey dost cân-ı men cânân-ı men* lafzî terennümünün kullanıldığı görülmüştür. Makam kullanımı olarak Hicazkâr kullanımının dışına çıkılmamıştır.

II. Selâm: Bu bölüm 3 cümleden oluşmaktadır. **F¹, F², G** cümleleri. **F¹, F²** cümleleri aynı ezginin farklı güfte ile tekrarından ibârettir. Sâdece *Âh* lafzı kullanılmıştır. **G** cümlesi ise II.Selâm'ın saz terennümüdür (**st¹**). Makam kullanımı olarak Hicazkâr kullanımının dışına çıkılmamıştır.

III. Selâm: Bu bölüm 23 cümleden oluşmaktadır. Sırasıyla, Frenkçin, Aksak Semâî ve Yürük Semâî usûlleri kullanılmıştır. Aksak Semâî usûlü ile bestelenmiş olan saz terennümü kısmı (**st²**) 1 cümleden, Yürük Semâî usûlü ile bestelenen müteâkip kısım ise 16 cümleden oluşmuştur. *Cânım* ve *Yâr* lafızları kullanılmıştır. Yürük Semâî kısmında, **I, İ, K, L, N, O, Ö**, cümleleri farklı güftele birer defa tekrar etmiştir. Makam kullanımı olarak Hicazkâr ve Kürdî kullanımı mevcuttur.

IV. Selâm: Bu bölüm 2 cümleden oluşmaktadır. (F) cümlesinin tekrarı ile selâmın güfteli kısmı 2 cümleden oluşmuş âyin burada tamamlanmıştır. Sâdece *Âh* lafzı kullanılmıştır. Makam kullanımında Hicazkâr kullanımının dışına çıkılmamıştır.

2.1.2. Hicazkâr Âyîn-i Şerîfi'nin Cümle Yapıları

Cümle: Motiflerin birleşmesi ile oluşan yapılardır. Cümlelerde bir makam seyri görmek mümkündür. Her cümlede bir seyir tamamlanmayabilir. Cümleler

küçük formlarda daha kısa, büyük formlarda daha uzun sürede olabilmektedir. Bâzen bir cümle, bir bölümü kapsayabilirken bâzen de bir bölümde birden fazla cümle olabilir.¹⁵ Makâleye konu olan Hicâzkâr Âyîn-i Şerîf "cümle" bakımından detaylıca incelendiğinde; Selâmlar arası veya aynı selâmlarda kendi iç dönüşleri hâricinde; tekrarlı, benzer cümle türlerine rastlanmamıştır. Bestekârın her selâmda farklı cümleler kullanmayı tercih ettiği görülmüştür. Eserde toplamda 38 adet cümle tespit edilmiştir. Bu cümlelerden 20 adet cümlenin ezgi yapısı farklı, 18 adet cümlenin ezgi yapısı aynıdır. Ezgi yapısı aynı olan cümlelerin güfteleri farklıdır. Tüm cümlelere âit ezgi yapısı ve birbiriyle olan ilişkileri şu şekildedir:

A¹ ve **A²** cümlelerinin ezgi yapıları aynı, güfteleri farklıdır. **A¹** cümlesi ile **A²** cümlesini birbirine bağlayan *Hey yâr hey dost cân-ı men cânân-ı men* lafzî terennümü (**IT¹**) mevcuttur. Bestekâr bu terennümü **A²** cümlesinin sonunda da kullanarak **B¹** cümlesine bağlamıştır. Cümleler Hicazkâr makâmı perdelerinden ibârettir.

B¹ ve **B²** cümlelerinin ezgileri aynı, güfteleri farklıdır. **B¹** cümlesi ile **B²** cümlesi arasında ve **B²** cümlesinin sonunda **IT¹** tekrar kullanmıştır. **IT¹** deki lafzî terennüm de aynı ezgi ve güfteden oluşmaktadır. Yine Hicazkâr makâmı dizisi seslerinden oluşan ezgi yapısını kullanmıştır.

C, Ç, D¹, cümlelerinin tamâmı Rast perdesinde sonlanmaktadır. **E¹** cümlesi Gerdâniye perdesinde kalmıştır. **D²** ve **E²** cümlelerinde aynı ezgiyi, farklı mîsrâlarla kullanarak Hicazkâr makâmında seyirle I. Selâmı bitirmiştir. Ana makam dışına çıkmamıştır.

II.Selâm Bölümünde **F¹, F² ve G** olmak üzere 3 adet cümle bulunmaktadır. Bu bölüm oldukça kısadır. Evfer usûlünde 14 ölçüden oluşmaktadır. Bestekâr **F¹ ve F²** cümlelerinde nutk-ı şeriften 2 beyit kullanmıştır. **G** cümlesi ise birinci saz terennümüdür (**ST¹**). Hicazkâr makâmı seyri kullanılmıştır.

III. Selâm bölümünde 24 adet cümle bulunmaktadır. Bu cümlelerden 13 adeti farklı ezgi yapısına sâhiptir. Farklı güfteye sâhip 11 adet aynı ezgili cümle bulunmaktadır. Frençin usûlündeki bu cümlelerden **Ğ¹** cümlesindeki ezgi, farklı güfteleyle **Ğ², Ğ³, Ğ⁴, Ğ⁵, Ğ⁶** olarak tekrarlanmıştır. Bestekâr burada Rast perdesinde Zirgüleli Hicaz dizisi seslerini kullanmıştır. Bu cümlelerden sonra **H** cümlesine âit ikinci saz terennümü (**ST²**) bulunmaktadır. Saz terennümü 6 ölçüden meydana gelmiştir. Hicazkâr makâmı nağmeleri bu cümlelerde de devam etmektedir. Buradan itibâren Yürük Semâî usûlüne geçmiştir.

Yürük Semâîden oluşan cümleler daha kısa ezgi yapısına sâhiptir. **I¹** ve **İ¹** cümleleri farklı ezgi ve güfteye sâhiptir. Nevâ perdesinde Kürdî ve Rast perdesinde Hicaz kullanmıştır. Bu cümleler **I²** ve **İ²** cümleleri olarak farklı güfteleyle de

¹⁵ Yahya Kaçar, *Türk Müsîkisinde Eser ve İcrâ Tahlîli Yöntemleri*, 22.

işlenmiştir. Bu cümlelerden sonra J cümlesine âit 8 ölçüden oluşan üçüncü saz terennümü (**ST³**) bulunmaktadır.

K¹ ve **L¹** cümleleri 8'er ölçüden oluşmaktadır. Her iki cümle de Rast perdesinde kalmıştır.

L² cümlesi 17 ölçüden oluşmaktadır. Güfteye âit 3 mısra işlenmiştir. Bu cümle ezgi yapısı bakımından eksiklik göstermektedir. Çünkü diğer cümlelerdeki gibi çift sayının katları olması gerekir. 8-12-14-16-18 ölçü gibi. **K²** cümlesi **K⁴** cümlesiyle aynı ezgiye sâhiptir. 8 ölçüden oluşmaktadır.

M cümlesi dördüncü saz terennümüdür (**ST⁴**). 8 ölçüden oluşmaktadır. Beste-kâr, saz terennümünün sonunda Gerdâniye perdesinde kalış göstererek meyan açmıştır.

N¹, **O¹**, **N²**, **O²** cümlelerinin her biri 8 ölçüden oluşmaktadır. Yürük Semâi usûlünde, Kürdîlihiczakâr makâmı seyri gösterilmiştir. **N¹** cümlesi Gerdâniye perdesinde, **O¹** cümlesi Çargâh perdesinde kalış yapmıştır. **N²** ve **O²** cümleleri de aynı şekilde kalış yapmıştır.

Ö¹ ve **Ö²** cümleleri III. Selâmın son cümleleridir. 8'er ölçüden oluşmaktadır. Kürdîlihiczakâr makâmı seyri bu cümlelerde de devam etmektedir. **Ö²** cümlesinin ikinci yarısında Hicazkâr makâmı seyri ile III.Selâm bitmekte ve Evfer usûlüne geçilerek IV.Selâma bağlanmaktadır.

F¹ ve **F²** cümleleri aynı ezgiye sâhip farklı beyitlerden oluşmaktadır. **F¹** cümlesi dördüncü darbında başlamaktadır. **F²** cümlesi ise 10 ölçüden oluşmaktadır.

2.1.3. Hicazkâr Âyin-i Şerîf'te Yer Alan Diğer Ezgi Yapılarına Âit Özellikler

Mustafa Câzîm El-Mevlevî'ye âit Hicazkâr Mevlevî Âyin-i Şerîf'te yer alan bölüm ve cümle yapılarının dışında iki farklı ezgi yapısının daha kullanıldığı görülmüştür. Bunlar lafızlar ve terennümlerdir.

Lafız (lafz): Söz, kelime anlamındadır. *Âh, aman, of, vay, yâr, hey* gibi kelimelere verilen adlardır. Lafızları, terennüm ile karıştırmamak gerekmektedir. Klasik formlarda ve mevlevî âyinlerinde kullanılan bu lafızlar terennüm özelliği taşımazlar. Terennüm dışında kullanılan, kimi zaman formun belirleyici bir özelliği olarak da karşımıza çıkan söz unsurları, vazgeçilmez ezgi yapılarıdır. Mûsikîmizdeki bu nâfîde ezgi yapısı göz ardı edilmiş üzerinde pek çalışılmamıştır. Beste, Ağır Semâi, Yürük Semâi formlarının başında ve 1.mısra başlamadan bir perde göstererek ya da küçük bir motif ile başlayan kısımlardır. Elbette bir cümle niteliğinde değildir. Bâzen bir perde ve bir vuruş değerinde, bâzen küçük bir motif, bâzen de bir usûl süresince sürmektedir. Bölümün ortasında, sonunda, mısraın ortasında kullanılan bu lafızlar güftenin mânâsını, duygu gücünü arttırmak amacıyla kullanılmakta, yeni bölüme geçişte ve makam geçişlerinde bir görev de üstlenmektedir. Anlamı daha da güçlendirmek maksadıyla, acı,

feryad, hüzn, hasret, keder, heyecan duyguları âh, of, vay, yâr, hey gibi lafızlarla pekiştirilmektedir.

Terennüm: Kâr, Kârçe, Beste, Ağır Semâî, Yürük Semâî olmak üzere büyük formlarda kullanılan en önemli bölümlerden biridir. Bestekârın en güzel nağmeleri ile özenerek bestelediği bu kısım 1.Hâne bölümünden sonra gelmektedir. Lâfzî ve ikâî terennüm çeşitleri bulunmaktadır. Bâzı eserlerde lâfzî bâzı eserlerde ikâî terennüm ayrı ayrı kullanıldığı gibi karışık olarak da kullanılmaktadır. Özellikle kârlarda birkaç terennüm bölümünün olduğu görülmektedir. Saz terennümü olarak adlandırılan ve Mevlevî âyinlerinin güfte aralarında yer alan saz kısımları, uzun soluklu âyin icrâsında hânendelerin nefeslenmesini sağlamak amacıyla yer verilen sözsüz kısımlardır.

Mustafa Câzîm El-Mevlevî'ye âit Hicazkâr Mevlevî Âyin-i Şerîf'te, *âh*, *yâr* ve *cânım* olmak üzere üç farklı lafız kullanılmıştır. Terennümler ise saz terennümleri ve lâfzî terennümlerden ibârettir. Aşağıda lafız ve terennümlerden oluşan ezgi yapılarının nasıl kullanıldığı anlatılmıştır:

"Âh" Lafzı

I.Selâmda 13. ve 17. mısralarının başında (*Âh*) lafzı kullanılmıştır. D¹ ve D² cümlelerinin başlangıcı olarak Devr-i Revân usûlünün son darbinda ve Gerdâniye perdesinde duyurulmuştur. Makâmın güçlüsü ve etkin perdelerinden biri olan bir perdedir.

II. Selâmda 22.,23.,24. mısraların başında (*Âh*) lafzı kullanılmıştır. F¹ ve F² cümlelerinin başlangıcı olarak Evfer usûlünün Düüm, Te-ke darplarına denk gelmektedir. Yegâh ve Nevâ perdelerinde Hicaz dörtlüleri duyurulmuştur. 24. mısraın sonunada son iki tef'ilenin başında kullanılmıştır.

III. Selâmda (*Âh*) lafzı kullanmamıştır.

IV. Selâmda 54.55.56. mısraların başında (*Âh*) lafzı kullanılmıştır. F¹ ve F² cümlelerinin başında bulunmaktadır. 56. mısraın sonunada son iki tef'ilenin başında kullanılmıştır. II. ve IV. Selâmların ezgileri ve güfteleri aynı olduğu için duyurulan makam da aynıdır.

"Cânım" Lafzı

III. Selâmda kullanılmıştır. 32. ve 34.mısralarda İ¹ ve İ² cümlelerinde "müfte'ilün / fâ'ilün" olan ilk iki tef'ileden sonra, bir ölçü uzunluğunda, Hicazkâr makâmındaki inici Hicaz beşlisi olarak gösterilmiştir.

"Yâr" Lafzı

1.Selâmda 6. ve 8. mısraların başında bulunana iki adet (*Yâr*) lafzı, B¹ ve B² cümlelerinin 3. ölçüsünün başına tekâbül etmektedir. III. Selâmda kullanılan (*Yâr*) lafızları ise 32. ve 34.mısralarda bulunmaktadır. İ¹ ve İ² cümlelerinde vezin kalıbının son tef'ilesinin sonunda, bir ölçü uzunluğunda, Hicazkâr makâmındaki inici Hicaz beşlisi ile gösterilmiştir.

Lafzî Terennümler

Âyînin 1. Selâmında kullanılmıştır. 2.4.6.8. mısraların sonunda kullanılan “Hey yâr hey dost cân-ı men cânân-ı men” lâfzî terennümü Devr-i Revân usûlünde 2’şer ölçüden oluşmaktadır. Bu mısralardaki terennüm aynı söz ve ezgiye sâhiptir. Yerinde Hicazkâr makâmından (Rast perdesindeki Zirgüleli Hicaz dizisinden) oluşmaktadır.

Saz Terennümleri

Sâhib’ül âyin Mustafa Câzim Efendi, Hicazkâr âyîninde ikisi benzer olmak üzere dört adet saz terennümü kullanmıştır. II.Selâmında 4 ölçüden oluşan Evfer usûlünde bir adet saz terennümü bulunmaktadır (**st¹**). Hicazkâr makâmında seyir göstermiştir. Dörtlü ve üçlü atlamalı aralıkların peş peş kullanımı dikkat çekmektedir.

III. Selâmında kullanılan saz terennümleri 3 adettir. Bir adet Aksak Semâî usûlünde (**st²**) ve iki adet Yürük Semâî usûlündedir (**st³** ve **st⁴**). Aksak Semâî usûlündeki saz terennümü (**st²**) Frenkçin ve Yürük Semâî usûlleri arasında 6 ölçüden oluşmaktadır. Karar perdesiyle başlayan çıkıcı-inici bir seyir göstermiştir.

Yürük Semâî usûlündeki saz terennümünü (**st³** ve **st⁴**) iki farklı yerde kullanmıştır. İki beyitten sonra 8 ölçülük bir saz terennümü, dört beyitten sonra tekrar benzer bir saz terennümü kullanmıştır. Bu iki saz terennümü birbirinin çeşitlemesi durumundadır. İlk dört ölçüsü farklı diğer dört ölçüsü aynıdır. Yine karar perdesi civârından başlayan Hicazkâr makâmı seyrini çıkıcı-inici olarak kullanmıştır.

2.2. Ezgi-Usûl-Güfte Kullanımlarına Âit Eser Kurgusu

Her bir cümleye âit özelliklerin gösterimi açısından Eser Kurgusu tablosu önem arz etmektedir. Hem eserdeki makam, usûl ve güfte kullanımını hem de biçim özelliklerini ortaya koyan bir özelliğe sâhiptir.

Hicazkâr Âyîn-i Şerîf’in biçim tahliline yönelik cümlelerinin, bölüm özelliklerinin, ölçü sayılarının, usûl ve güfte kullanımının makam seyrinin yer aldığı eser kurgusu tablosu aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 5: Hicazkâr Âyîn-i Şerîf’e Âit Eser Kurugusu

14/8u-5ö I.S (A¹) 1.2.m-lT ¹	I. Selâm Bölümü /	Gerdâniye perdesinde Hicaz beşlisi sesleriyle genişleyerek yerinde Hicazkâr makâmı dizisiyle Rast perdesinde kalış.
14/8u-5ö (A²) 3.4.m-lT ¹	I. Selâm Bölümü /	Gerdâniye perdesinde Hicaz beşlisi sesleriyle genişleyerek yerinde Hicazkâr makâmı dizisiyle Rast perdesinde yedenli kalış.
14/8u-6ö (B¹) 5.m (yâr)lz-6.m-lT ¹	I. Selâm Bölümü /	Gerdâniye perdesinde Hicaz beşlisi sesleriyle genişleyerek yerinde Hicazkâr makâmı dizisiyle Rast perdesinde yedenli kalış.
14/8u-6ö (B²) 7.m (yâr)lz-8.m-lT ¹	I. Selâm Bölümü /	Gerdâniye perdesinde Hicaz beşlisi sesleriyle genişleyerek yerinde Hicazkâr makâmı dizisiyle Rast perdesinde yedenli kalış.
14/8u-3 $\frac{7}{14}$ ö (C) 9.10.m	I. Selâm Bölümü /	Yerinde Hicazkâr makâmı dizisiyle Rast perdesinde yedenli kalış.
14/8u-3 $\frac{7}{14}$ ö (Ç) 11.12.m	I. Selâm Bölümü /	Genişleyerek yerinde Hicazkâr makâmı dizisiyle Rast perdesinde yedenli kalış.
14/8u-3 $\frac{2}{14}$ ö (D¹) (âh)lz 13.14.m	I. Selâm Bölümü /	Gerdâniye perdesinde Zirgüleli Hicaz dizisi göstererek Gerdâniye perdesinde kalış.
14/8u-2 $\frac{12}{14}$ ö (E¹) 15.16.m	I. Selâm Bölümü /	Çargâh perdesinden seyre başlayarak yerinde Hicazkâr makâmı dizisiyle Rast perdesinde kalış.
14/8u-3 $\frac{2}{14}$ ö (D²) (âh)lz 17.18.m	I. Selâm Bölümü /	Gerdâniye perdesinde Zirgüleli Hicaz dizisi göstererek Gerdâniye perdesinde kalış.
14/8u-3ö-9/4u- $\frac{4}{9}$ ö (E²) 19.20.m	I. Selâm Bölümü /	Çargâh perdesinden seyre başlayarak yerinde Hicazkâr makâmı dizisi ve Yegâh perdesinde Hicaz dörtlüsü ile genişleyerek II.Selâma bağlantı.
9/4u-9 $\frac{5}{9}$ ö II.S (F¹) 21.m-(âh)lz-22.m	II. Selâm Bölümü /	Kaba Hisar ve Irak perdeleriyle Yegâh'ta Hicaz göstererek Hicazkâr makâmı seyri ile Rast perdesinde yedenli kalış.
9/4u-10ö (F²) (âh)lz-23.m-(âh)lz-24.m	II. Selâm Bölümü /	Kaba Hisar ve Irak perdeleriyle Yegâh'ta Hicaz göstererek Hicazkâr makâmı seyri ile Rast perdesinde yedenli kalış.
9/4u-4ö (G) sT ¹	II. Selâm Bölümü /	Gerdâniye perdesinden seyre başlayarak Hicazkâr makâmı ile inici seyir ve Rast perdesinde kalış.

12/4u-2ö	III.S (\check{G}^1)	III. Selâm Bölümü / Rast perdesinde Hicaz beşlisiyle yedenli kalış. Hicazkâr makâmına ait orta ses alanının kullanımı.
25.m		
12/4u-2ö	(\check{G}^2)	III. Selâm Bölümü / Rast perdesinde Hicaz beşlisiyle yedenli kalış. Hicazkâr makâmına ait orta ses alanının kullanımı.
26.m		
12/4u-2ö	(\check{G}^3)	III. Selâm Bölümü / Rast perdesinde Hicaz beşlisiyle yedenli kalış. Hicazkâr makâmına ait orta ses alanının kullanımı.
27.m		
12/4u-2ö	(\check{G}^4)	III. Selâm Bölümü / Rast perdesinde Hicaz beşlisiyle yedenli kalış. Hicazkâr makâmına ait orta ses alanının kullanımı.
28.m		
12/4u-2ö	(\check{G}^5)	III. Selâm Bölümü / Rast perdesinde Hicaz beşlisiyle yedenli kalış. Hicazkâr makâmına ait orta ses alanının kullanımı.
29.m		
12/4u-2ö	(\check{G}^6)	III. Selâm Bölümü / Rast perdesinde Hicaz beşlisiyle yedenli kalış. Hicazkâr makâmına ait orta ses alanının kullanımı.
30.m		
10/8u-6ö	(H)	III. Selâm Bölümü / Yerinde Hicazkâr makâmı dizisiyle Rast perdesinde yedenli kalış.
sT^2		
6/8u-6ö	(I^1)	III. Selâm Bölümü / Nevâ perdesinde Kürdî göstererek Çargâh perdesinde kalış,
31.m		
6/8u-8ö	(I^1)	III. Selâm Bölümü / Rast perdesinde Hicaz beşlisiyle Rast perdesinde yedenli kalış.
32.m-(cânım-yâr)lz		
6/8u-6ö	(I^2)	III. Selâm Bölümü / Nevâ perdesinde Kürdî göstererek Çargâh perdesinde kalış.
33.m		
6/8u-8ö	(I^2)	III. Selâm Bölümü / Rast perdesinde Hicaz beşlisiyle Rast perdesinde yedenli kalış.
34.m-(cânım-yâr)lz		
6/8u-8ö	(J)	III. Selâm Bölümü / Yerinde Hicazkâr makâmı seyriyle Rast perdesinde kalış.
sT^3		
6/8u-8ö	(K^1)	III. Selâm Bölümü / Yerinde Hicazkâr makâmı seyriyle pestlerde genişleyerek Rast perdesinde kalış.
35.36.m		
6/8u-8ö	(L^1)	III. Selâm Bölümü / Yerinde Hicazkâr makâmı seyriyle Rast perdesinde kalış.
37.m		

6/8u-17ö (L^2)	III. Selâm Bölümü / Rast perdesinde Zirgüleli Hicaz ile Rast perdesinde kalış. 38.39.30.m
6/8u-8ö (K^2)	III. Selâm Bölümü / Yerinde Hicazkâr makâmı seyriyle pestlerde genişleyerek Rast perdesinde kalış. 41.42.m
6/8u-8ö (M) sT ⁴	III. Selâm Bölümü / Yerinde Hicazkâr makâmı seyriyle Gerdâniye perdesinde kalış.
6/8u-8ö (N^1)	III. Selâm Bölümü / Yerinde Hicazkâr makâmı seyriyle Gerdâniye perdesinde Kürdî ile Gerdâniye perdesinde kalış. 43.44.m
6/8u-8ö (O^1)	III. Selâm Bölümü / Kürdîhiczakâr makâmından bir bölüm göstererek Çargâh perdesinde kalış. 45.46.m
6/8u-8ö (N^2)	III. Selâm Bölümü / Yerinde Hicazkâr makâmı seyriyle Gerdâniye perdesinde Kürdî ile Gerdâniye perdesinde kalış. 47.48.m
6/8u-8ö (O^2)	III. Selâm Bölümü / Kürdîhiczakâr makâmından bir bölüm göstererek Çargâh perdesinde kalış. 49.50.m
6/8u-8ö ($Ö^1$)	III. Selâm Bölümü / Gerdâniye perdesinde Kürdî ve yerinde Hicazkâr makâmı sesleriyle Rast perdesinde kalış. 51.m
6/8u-8ö-9/4u- ⁴ / ₉ ö ($Ö^2$)	III. Selâm Bölümü / makâmı sesleriyle pestlerde de genişleyerek Rast perdesinde IV. Selâma geçiş. 52.m
9/4u-9 ⁵ / ₉ ö IV.S (F^1)	IV. Selâm Bölümü / göstererek Hicazkâr makâmı seyri ile Rast perdesinde yedenli kalış. 21.m-(âh)lz-22.m
9/4u-10ö (F^2)	IV. Selâm Bölümü / göstererek Hicazkâr makâmı seyri ile Rast perdesinde yedenli karar. (âh)lz-23.m-(âh)lz-24.m

2.3. İcrâ Akışı

Hicazkâr Âyîn-i Şerîf'e âit icrâ akışında bölüm, cümle ve diğer ezgi yapılarının birbirleriyle olan zincirleme bağlantılarının gösterimi aşağıda mevcuttur. Ayrıca bu özellikler nota nüshası üzerinde de belirtilmiştir.

Tablo 6: *Hicazkâr Âyîn-i Şerîf'e Âit İcrâ Akışı*I. Selâma Âit İcrâ Akışı

14/8u-5ö	14/8u-5ö	14/8u-6ö	14/8u-6ö	14/8u-3 $\frac{7}{14}$ ö
I.S (A ¹)	+ (A ²)	+ (B ¹)	+ (B ²)	+ (C)
1.2.m-lT ¹	3.4.m-lT ¹	5.m (yâr)lz-6.m-lT ¹	7.8.m-lT ¹	9.10.m
14/8u-3 $\frac{7}{14}$ ö	14/8u-3 $\frac{2}{14}$ ö	14/8u-2 $\frac{12}{14}$ ö	14/8u-3 $\frac{2}{14}$ ö	14/8u-3ö-9/4u- $\frac{4}{9}$ ö
(Ç)	+ (D ¹)	+ (E ¹)	+ (D ²)	+ (E ²)
11.12.m	(âh)lz 13.14.m	15.16.m	(âh)lz 17.18.m	19.20.m

II. Selâma Âit İcrâ Akışı

9/4u-9 $\frac{5}{9}$ ö	9/4u-10ö	9/4u-4ö
II.S (F ¹)	+ (F ²)	+ (G)
21.m(âh)lz-22.m	(âh)lz-23.m-(âh)lz-24.m	sT ¹

III. Selâma Âit İcrâ Akışı

12/4u-2ö	12/4u-2ö	12/4u-2ö	12/4u-2ö	12/4u-2ö
III.S (Ğ ¹)	+ (Ğ ²)	+ (Ğ ³)	+ (Ğ ⁴)	+ (Ğ ⁵)
25.m	26.m	27.m	28.m	29.m
12/4u-2ö	10/8u-6ö	6/8u-6ö	6/8u-8ö	6/8u-6ö
(Ğ ⁶)	+ (H)	+ (I ¹)	+ (İ ¹)	+ (I ²)
30.m	sT ²	31.m	32.m-(cânım-yâr)lz	33.m
6/8u-8ö	6/8u-8ö	6/8u-8ö	6/8u-8ö	6/8u-17ö
(İ ²)	+ (J)	+ (K ¹)	+ (L ¹)	+ (L ²)
34.m-(cânım-yâr)lz	sT ³	35.36.m	37.m	38.39.40m
6/8u-8ö	6/8u-8ö	6/8u-8ö	6/8u-8ö	6/8u-8ö
(K ²)	+ (M)	+ (N ¹)	+ (O ¹)	+ (N ²)
41.42.m	sT ⁴	43.44. m	45.46.m	47.48.m
6/8u-8ö	6/8u-8ö	6/8u-8ö-9/4u- $\frac{4}{9}$ ö		
(O ²)	+ (Ö ¹)	+ (Ö ²)		
49.50.m	51.m	52.m		

IV. Selâma Âit İcrâ Akışı

9/4u-9 $\frac{5}{9}$ ö	9/4u-10ö
IV.S (F ¹)	+ (F ²)
21.m-(âh)lz-22.m	(âh)lz-23.m-(âh)lz-24.m

HICAZKÂR MEVLEVÎ ÂYÎN-İ ŞERÎFÎ

Birinci Selâm

Mustafa Câzim El-Mevlevî

I. S **A¹** **Devr-i Revân** ¹
14/8u-5ö
1.2.m-IT¹

Mim ü vâv ü mîm ü nûn teş rîf i nist Lafz ı mü' min
cüz pey i tâ' rîf i nist hey yi yâr hey yi dost

A²
14/8u-5ö
3.4m-IT¹

cân ı men câ nân ı men Çün mü nâ fık hâ ni yeş in
na mü dîn Hem çü keş düm mi ha led der en de rûn
hey yi yâr hey yi dost cân ı men câ nân ı men

B¹
14/8u-6ö
5.m(yâr)lz- 6.m-IT¹

Ger ne in nâm iş ti yâk i du ze hest
(yâr) Pes çi râ der vey me zâk i dû zâ hest
hey yi yâr hey yi dost cân ı men câ nân ı men

B²
14/8u-6ö
7.m(yâr)lz-8.m-IT¹

Ziş ti yî in nâm ı bed ez harf ı nist
(yâr) Tel hi yî ân âb ı bahr ez harf ı nist
hey yi yâr hey yi dost cân ı men câ nâ ni men

C
14/8u-3⁷/₁₄
9.10.m

Harf ı zarfâ med de rô ma nâ çü âb

İ
S
T
E
M
'2021

14/8u-3²/₁₄⁶
Ç
11.12.m

Bahri ma' nâ in de hû üm mü'lki tâb Bahr i telh u
bahri şî rîn der ci hân Dermi yân şân ber

14/8u-3²/₁₄⁶
D¹
(âh)lz.13.14.m

za hunlâ yeb gi yân (âh) Dan ki in her dü zi yek as
li re vân Bergü zer zîn her du rev tâ as li ân

14/8u-2¹²/₁₄⁶
E¹
15.16.m

Zer ri kalb ü zer ri ni kû der a yâr Bî mi hek her

14/8u-3²/₁₄⁶
D²
(âh)lz.17.18.m

giz ne dâ ni zi' ti bâr (âh) Her ki râ der cân Hu dâ bin
hed mi hekMer ya kîn râ bâ zi dâ ned ô zi şek

14/8u-36-9/4u⁴/₉⁶
E²
19.20.m

Der de hâ ni zin de hâ şâ ki ce hed Ân geh â râ
med ki bî rû neş ni hed

İ
S
T
E
M
37/2021

Evfer İkinci Selâm

9/4u-9⁵/₉³
II.S F¹
21.m-(âh)lz.22.m

Sul tâ ni me ni
ni Sul tâ ni me ni
(âh) En der dil ü cân

cân i mân ı me nî
 (âh) î mân ı me nî

9/4u-10ö
F²
 (âh)lz-23.m-(âh)lz-24.m (âh) Der men bî de mî
 mî men zin de şe vem
 (âh) Yek cân çi şe ved
 ved sad cân ı me nî
 (âh) î mân ı me nî

9/4u-4ö
G
 sT¹

Üçüncü Selâm

Frenkçin Ğ¹

12/4u-2ö
III.S Ğ¹
 25.m

Der he zâ rân lok ma yek hâ
 şâ ki hurd

124/u-26
G²
26.m

Çün der â med his si zin
de pey bi bürd

124/u-26
G³
27.m

Hiss i dün yâ ner dü bân i in
ci ci hân

124/u-26
G⁴
28.m

Hiss i dî nî ner dü bân i â
â sù mân

124/u-26
G⁵
29.m

Sih hat i in his bi cü
yid ez ta bîb

124/u-26
G⁶
30.m

Sih hat i ân his bi cü
yid ez ha bîb

10/8u-66
H
sT²

Yürük Semâî I¹

6/8u-66 I¹
31.m
Ey ki he zâr â fe rin

6/8u-86 I¹
32.m-(cânım-yâr)lz
bû ni ce sul tân o lur
Kû li o lan kî şî ler (câ nım)
hüs rev ü hâ kân o lur (yâr)

6/8u-66 I²
33.m
Her ki bu gün Vê le de

6/8u-86 I²
34.m-(cânım-yâr)lz
î nâ nu ben yüz sū re
Yok sul i se bâ y o lur (câ nım)
bâ y i se sul tân o lur (yâr)
til ki si ars lân o lur

İ
S
T
E
M
2021

6/8u-8ö
J
sT³

6/8u-8ö
K¹
35.36.m

Sih hat î in his zi ma' mû riy yi ten
Sih hat î ân his zi vî râ niy be den

6/8u-8ö
L¹
37.m

Râh i cân mer cis mi râ
vî rân kû ned

6/8u-17ö
L²
38.39.40.m

Ba'd ezân vî râ nî â bâ dâ n kü ned
Ey hu nûk câ nî ki der aş
ki me âl Bezl kerd ô hân
û mân û milk û mâl

6/8u-8ö
K²
41.42.m

Kerd i vî rân hâ ne behr î gene i zer

Vez he mân gen çeş kü ned ma' mû ri ter

6/8u-8ö M
sT⁴

6/8u-8ö N¹
43.44.m

Âb râ bib rîd ü cû râ pâk ı kerd

Bâ'd ez ân der cû re vân kerd âb hord

6/8u-8ö O¹
45.46.m

Post râ biş kâft u pey kân râ ke şîd

Post tâ zê ba'd ez â neş ber demîd

6/8u-8ö N²
47.48.m

Kal 'a vî rân kerd ü ez kâ fir sı ted

Ba'd ez ân ber sâh teş sad burc u sed

6/8u-8ö O²
49.50.m

Kâ rı bî çün râ ki key fîy yet ni hed

În ki güf tem ân za rû ret mî di hed

6/8u-8ö
Ö¹
51.m

Geh çü nân bin mâ yed ü gâ hî
çü nîn

6/8u-8ö-9/4u- $\frac{4}{9}$ ö
Ö²
52.m

Cüz ki hay râ nî ne bâ şed
kâr ı dîn

9/4u-9 $\frac{5}{9}$ ö
F¹
21.m(âh)l-22.m

Evfer **Dördüncü Selâm**

Sul tân ı me nî
nî sul tân ı me nî
(âh) En der dil ü cân
cân i mân ı me nî
(âh) î mân ı me nî

9/8u-10ö
F²
(âh)l-23.m-(âh)l-24.m

(âh) Der men bî de mî
mî men zin de şe vem
(âh) Yek cân çi şe ved

ved sad cân ı me nî

(âh) î mân ı me nî

Sonuç ve Öneriler

Hicâzkâr Âyîn-i Şerîfî biçim yönüyle incelemeye alınmıştır. Bu incelemeler neticesinde; Selâmlar arası benzer veya aynı cümle ve motiflerin olmadığı görülmüştür. Bestekârın her selâmı özgün cümlelerle bestelediği sonucuna varılmıştır. Cümleler kendi içinde belirli sayıda farklı güfte ile tekrarlı bir şekilde kullanılmıştır. Farklı bölümlerde benzer cümlelere rastlanmamıştır. Bu nedenle bestekâra âit tekrarlayan kişisel motif ve cümle de mevcut değildir. Cümleleri oluşturan ölçüler çift sayının katları olarak oluşturulmuştur. Ancak: L² cümlesi 17 ölçüden meydana geldiği için bu sistematik kurguyu bozmaktadır. Burada günümüz notasyonuna çevriminden kaynaklı bir ölçü eksikliği ya da fazlalığı olabileceği düşünülmektedir. Selâmlarda aynı perdeye veya farklı perdelere transpoze edilerek kullanılmış ezgi tekrarları bulunmamaktadır. Âyînin tamâmında cümleler genellikle Rast perdesinde sonlandırılmıştır. Cümleleri bağlayan diğer ezgi yapıları olarak *âh*, *cânım* ve *yâr* lafızları ile *saz* ve *lafzî terennümleri* kullanılmıştır. Lafızlar bütün selâmlarda, lafzî terennüm I.Selâmda, saz terennümleri ise II. ve III.Selâmda kullanılmıştır. Âyinde hiç bir şekilde saz payı da mevcut değildir. I., II., IV. Selâmlardaki her bir cümle için güftenin bir beyiti kullanılmıştır. Bir beyit bir cümle olarak ezgilendirilmiştir. III. Selâmda ise ilk on mısraın her birine bir cümle gelecek şekilde kurgu söz konusudur. Sonrasında bir beyit bir cümleye, bir mısra bir cümleye olmak üzere karışık dönüşümlü bir besteleme görülmektedir. Âyîn-i şerîf, makam ve geçki hususlarında incelendiğinde; Âyîn'in ana makâmı olan Hicâzkâr makâmı dışına neredeyse çıkılmadığı tespit edilmiştir. III. Selâmda kullanılan Kürdî ve yarım bırakılan, tam karar etmeyen Kürdîlihicâzkâr seyri dışında geçki veya farklı çeşniler kullanılmamıştır. Hicâzkâr Âyîn-i Şerîf'te kullanılan Mevlevî Devr-i Revânî, Mevlevî Evferî, Frenkçin, Yürük Semâî gibi hemen hemen çoğu âyinde geleneğe bağlı olarak kullanılan usûller olmuştur. Rast, Sûzidilârâ, Sabâzemzeme, Bayâtîbûselik, Dilkeşîde ve Rûy-i Irâk Âyîn-i Şerîf'leri gibi çok az âyinde kullanılan Frenkçin usûlünün, Hicâzkâr Âyîn-i Şerîfî'nin III. Selâmında kullanıldığı görülmüştür.

Mevlevî Âyînlerini; Makam, usûl, güfte kullanımı gibi bütün yönleriyle tahlil etmenin Türk mûsikîsinin genel yapısını anlamak için tâkip edilebilecek bir yol olduğu düşünülmektedir. Bu sâyede bir yandan Türk mûsikîsinin makam, usûl, güfte kullanım özelliklerini birlikte gösteren eser kurgusuyla eserlerin genel bi-

çim özellikleri anlaşılırken diğer yandan da incelenen eserlerin bestekârının da bestecilik özellikleri hakkında geniş bilgi edinilebilecektir. Bu nedenle büyük formların yok olmaması için biçim tahlillerinin yapılarak yeni bestelerin oluşturulması önerilmektedir. Usûl ve güfte kullanımlarıyla birlikte mûsikî cümlelerinin oluşturmanın bestecilik eğitiminde faydalı olacağı düşüncesiyle biçim tahlillerinin yapılması ve incelenmesinin faydalı olacağı diğer önerilerimizdendir. Ayrıca, incelemeye alınan Hicazkâr Âyîn-i Şerîfi resmî ve gönüllü topluluklarca icrâ edilmelidir. Bu durum eserin daha fazla yayılıp öğrenilmesini sağlayacak, beste ve bestekâr açısından farkındalık oluşturacaktır.

Kaynaklar

- » Çalışır, Ahmet. *Beste-i Kadîm'den Beste-i Cedîd'e Meydan Görmüş Mevlevî Âyinleri*. 2 Cilt. Konya: Bahçivanlar Basım Sanayi, 2009.
- » Çevikoğlu, Timuçin-Karaismâiloğlu, Adnan. "Mustafa Câzîm El-Mevlevî'nin Hicazkâr Âyîn-i Şerîfi". *Mevlânâ Araştırmaları* 3. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.
- » Çevikoğlu, Timuçin. *Mevlevî Âyinleri-Usûller ve Arûz*. 2 Cilt. İstanbul: Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2011.
- » Öztuna, Yılmaz. "Mustafa Câzîm" *Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*. 2/76. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- » Tanrıkorur, Cınuçen. *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003.
- » Yahya Kaçar, Gülçin. *Türk Mûsikîsi Rehberi*. Ankara: Maya Akademi, 2012.
- » Yahya Kaçar, Gülçin. *Türk Mûsikîsinde Eser ve İcrâ Tahlili Yöntemleri (Kavramlar-Semboller ve Örnekleriyle)*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2020.
- » Yavaşca, Alâeddin. *Türk Mûsikîsinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2002.